

T3*Heautontimorumenos* vv. 1-174**I due vecchi vicini****Personaggi in scena****MENEDEMUS:** vecchio (lavoratore indefesso)**CHREMES:** vecchio, vicino di potere

- CHREMES** Quamquam haec inter nos nuper notitia admodumst
(inde adeo quod agrum in proxumo hic mercatus es)
- 55 nec rei fere sane amplius quicquam fuit,
tamen vel virtus tua me vel vicinitas,
quod ego in propinqua parte amicitiae puto,
facit ut te audacter moneam et familiariter
quod mihi videre praeter aetatem tuam
- 60 facere et praeter quam res te adhortatur tua.
Nam pro deum atque hominum fidem quid vis tibi aut
quid quaeris? Annos sexaginta natus es
aut plus eo, ut conicio; agrum in his regionibus
meliorem neque preti maioris nemo habet;
- 65 servos compluris: proinde quasi nemo siet,
ita attente tute illorum officia fungere.
Numquam tam mane egredior neque tam vesperi
domum revortor quin te in fundo conspicer
fodere aut arare aut aliquid ferre denique.
- 70 Nullum remittis tempus neque te respicis.
Haec non voluptati tibi esse satis certo scio. At
enim dices: "Quantum hic operis fiat paenitet".
Quod in opere faciundo operae consumis tuae,
si sumas in illis exercendis, plus agas.
- 75 **MENEDEMUS** Chreme, tantumne ab re tuast oti tibi
aliena ut cures ea quae nil ad te attinent?
CH. Homo sum: humani nil a me alienum puto.
Vel me monere hoc vel percontari puta:
rectumst ego ut faciam; non est te ut deterream.
- 80 **ME.** Mihi sic est usus; tibi ut opus factost face.
CH. An quoiquam est usus homini se ut cruciet? **ME.** Mihi.
CH. Si quid laborist nollem. Sed quid istuc malist?
Quaeso, quid de te tantum meruisti? **ME.** Eheu!
CH. Ne lacruma atque istuc, quidquid est, fac me ut sciam:
- 85 ne retice, ne verere, crede inquam mihi:
aut consolando aut consilio aut re iuvero.
ME. Scire hoc vis? **CH.** Hac quidem causa qua dixi tibi.
ME. Dicitur. **CH.** At istos rastros interea tamen
adpone, ne labora. **ME.** Minime. **CH.** Quam rem agis?
- 90 **ME.** Sine me vocivom tempus nequod dem mihi
laboris. **CH.** Non sinam, inquam. **ME.** Ah non aequom facis.

- CH.** Hui tam gravis hos, quaeso? **ME.** Sic meritumst meum.
CH. Nunc loquere. **ME.** Filium unicum adolescentulum habeo. At quid dixi habere me? Immo habui, Chreme;
- 95** nunc habeam necne incertumst. **CH.** Quid ita istuc? **ME.** Scies. Est e Corintho hic advena anus paupercola;
 eius filiam ille amare coepit perditē,
 prope iam ut pro uxore haberet: haec clam me omnia.
 Ubi rem rescivi, coepi non humanitus
- 100** neque ut animum decuit aegrotum adolescentuli tractare, sed vi et via pervolgata patrum.
 Cotidie accusabam: “Hem tibi haec diutius licere speras facere me vivo patre,
 amicam ut habeas prope iam in uxoris loco?”
- 105** Erras, si id credis, et me ignoras, Clinia.
 Ego te meum esse dici tantisper volo dum quod te dignumst facies; sed si id non facis,
 ego quod me in te sit facere dignum invenero.
 Nulla adeo ex re istuc fit nisi ex nimio otio.
- 110** Ego istuc aetatis non amori operam dabam,
 sed in Asiam hinc abii propter pauperiem atque ibi simul rem et gloriam armis belli repperi”.
 Postremo adeo res rediit: adolescentulus saepe eadem et graviter audiendo victus est;
- 115** putavit me et aetate et benevolentia plus scire et providere quam se ipsum sibi:
 in Asiam ad regem militatum abiit, Chreme.
CH. Quid ais? **ME.** Clam me profectus mensis tris abest.
CH. Ambo accusandi; etsi illud inceptum tamen
- 120** animist pudentis signum et non instrenui.
ME. Ubi comperi ex is qui ei fuere conscii, domum revortor maestus atque animo fere perturbato atque incerto prae aegritudine.
 Adsido: adcurrunt servi, soccos detrahunt;
- 125** video alios festinare, lectos sternere, cenam adparare: pro se quisque sedulo faciebant quo illam mihi lenirent miseriam.
 Ubi video, haec coepi cogitare: “Hem tot mea soli[us] solliciti sunt causa ut me unum expleant?”
- 130** Ancillae tot me vestient? Sumptus domi tantos ego solus faciam? Sed gnatum unicum, quem pariter uti his decuit aut etiam amplius, quod illa aetas magis ad haec utenda idoneast, eum ego hinc eieci miserum iniustitia mea!
- 135** Malo quidem me dignum quovis deputem, si id faciam. Nam usque dum ille vitam illam colet inopem carens patria ob meas iniurias, interea usque illi de me supplicium dabo laborans parcens quaerens, illi serviens”.

- 140 Ita facio prorsus: nil relinquo in aedibus
nec vas nec vestimentum: conrasi omnia.
Ancillas servos, nisi eos qui opere rustico
faciundo facile sumptum exsercirent suom,
omnis produxi ac vendidi. Inscripsi ilico
- 145 aedis mercede. Quasi talenta ad quindecim
coegi: agrum hunc mercatus sum: hic me exerceo.
Decrevi tantisper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere dum fiam miser;
nec fas esse ulla me voluptate hic frui,
- 150 nisi ubi ille huc salvos redierit meus particeps.
CH. Ingenio te esse in liberos leni puto,
et illum obsequentem siquis recte aut commode
tractaret. Verum nec tu illum satis noveras
nec te ille; hoc qui fit? Ubi non vere vivitur.
- 155 Tu illum numquam ostendisti quanti penderes
nec tibi illest credere ausus quae est aequom patri.
Quod si esset factum, haec numquam evenissent tibi.
ME. Ita res est, fateor: peccatum a me maxumest.
CH. Menedeme, at porro recte spero et illum tibi
- 160 salvom adfuturum esse hic confido propediem.
ME. Utinam ita di faxint! CH. Facient. Nunc si commodumst,
Dionysia hic sunt hodie: apud me sis volo.
ME. Non possum. CH. Quor non? Quaeso tandem aliquantulum
tibi parce: idem absens facere te hoc volt filius.
- 165 ME. Non convenit, qui illum ad laborem in<pe>pulerim,
nunc me ipsum fugere. CH. Sicine est sententia?
ME. Sic. CH. Bene vale. ME. Et tu. [...]